

synen på hiv/aids i stor utsträckning och det förefaller även som om själva definitionen av homosexualitet ser något olika ut.

En analytiskt viktig poäng i boken är att anhörigas berättelser om hiv/aids ofta ges formen av s.k. brutna berättelser. Bara vissa omständigheter kring sjukdomen och den sjuke finns med i berättelserna, medan andra förmedlas i ett annat sammanhang, vid ett annat tillfälle eller inte alls. Berättelsen och tystnaden blir därmed nära förbundna med varandra, som två sidor av samma mynt. I varje familj produceras såväl berättelser som tystnader och de brutna berättelserna om hiv/aids kan leda till att andra tystnader blir nödvändiga, t.ex. sådana som rör sexuella relationer. En för denna sjukdom speciell form av tystnad hänger samman med det liminala tillstånd som den misstänkt sjuke försätts i under den förhållandevis långa tid man måste vänta på provsvar efter genomgången test.

Georg Drakos studie av hiv/aids visar att sjukdomen och lidandet är en individuell erfarenhet som kan bryta ned en tidigare livsberättelse och ge grund för en ny där sjukdomen blir en del av det sätt på vilket man både uppfattar sig själv och ger det egna livet en mening. Men också att sjukdomen är en social eller rent av kollektiv sådan där den sjukes, de anhörigas och andras erfarenheter förbinds med varandra; lidandet har både en insida och en utsida. Sjukdomserfarenheterna kan förmedlas och delas, men också tolkas av t.ex. en diagnosställande läkare eller en gestaltande konstnär eller författare. Utbytet och spridningen av alla dessa berättelser är idag global och sker mycket snabbt. Genom samspelet mellan berättelser och tystnader blir sjukdomen en gemensam erfarenhet och sjukdomen även i sig en slags berättelse.

Roger Qvarsell, Linköping

Caroline Ranby: *Krappertup och skifteslandskapet. Laga skifte och agrar bebyggelseomvandling i Brunnby socken, Skåne 1830–1870*. Gyllenstiernska Krappertupstiftelsen, Nyhamnsläge 2006. 131 s., ill. ISBN 91-87944-15-4.

Kullabygden i nordvästra Skåne har en gynnsam situation för kulturhistorisk forskning genom det stöd som Krappertupstiftelsen ger där. I ljuset av detta har bebyggelsehistorikern Caroline Ranby utforskat landskap och agrarbebyggelse i Brunnby socken under 1800-talet.

Resultaten har publicerats i en smakfullt redigerad skrift, som bl.a. för en intressant diskussion kring frågor avseende skiftesverksamhetens konsekvenser för byggnadskulturen.

Huvudsyftet i boken är att beskriva bebyggelsens förändring i socknen från 1830 till 1870 och att diskutera skiftesverksamhetens inverkan på denna bebyggelseutveckling. Forskningsinsatsen har koncentrerats till sex av socknens femton byar. Utgångspunkten är godsets eget arkiv, som bl.a. innehåller en stor mängd syneprotokoll från godsets underlydande frälsegårdar, samt det källmaterial som skapades i samband med laga skifte, dock inte skifteshandlingarnas byggnadsbeskrivningar.

Ranby utnyttjar här fördelen av att ha källmaterial, som visar bebyggelsen såväl inför skiftet som efter skiftet och eventuell utflyttning. Detta gör förutsättningarna särskilt gynnsamma för en analys av laga skiftet och dess konsekvenser.

Inledningsvis ger författaren en generell bakgrunds-teckning angående den agrara revolutionen, de olika skiftesreformerna och jordägarna inom socknen. Brunnby är en socken typisk för stora delar av Skåne inte bara genom ett speciellt byggnadsskick, utan även genom att ett inflytelserikt gods genomsyrar och påverkar området. Godspolitik, godsförvaltarens personliga intressen och godsets ekonomiska ställning – allt detta kunde få konsekvenser för invånarna i socknen.

Efter denna bakgrund skildras skiftesförloppet i de sex närstuderade byarna. Redovisningen är ibland väl detaljrik, vilket stundom gör huvuddragen svåra att fånga. Men Ranby kan ändå dra intressanta slutsatser. Det visar sig att Krappertup, som ägde många frälsegårdar, knappast var initiativtagare och pådrivande i skiftesarbetet. Det var snarare bönderna på skattehemmanen. En annan slutsats är att flera av de frälsegårdar som erhöll utflyttningsskyldighet till följd av skiftet inte fullföljde denna utflyttning. Det mesta tyder på att det berodde på att dessa gårdar ingick i ett större egendomssammanhang, som gjorde att man hade möjlighet att modifiera skiftets stadganden om gränsdragning och utflyttning.

Ranby följer upp skiftesverksamheten genom att studera vad som händer med bebyggelsen och landskapet längre fram i tiden, ibland en bit in på 1900-talet. Härigenom kan man konstatera att laga skifte visserligen omstrukturerade byarna väsentligt, men att efterföljande hemmansklyvningar och sammanslagningar medförde minst lika omfattande strukturella förändringar. Jag antar att det just är socknens speciella skånska godsstruktur som underblåser detta.

Avsnittet "Byggnadskulturens förändring" är den del av boken som metodologiskt och vetenskapligt är tyngst och även förmedlar intressanta inlägg i diskussionen huruvida utflyttning till följd av laga skifte innebar att byggnader och byggnadsskick förändrades. Bl.a. Sigurd Erixon har i generella termer hävdad att utflyttningskyldighet medförde att man passade på att bygga nytt enligt moderna principer, medan t.ex. Monika Minnhagen i stället har menat att man flyttade ut sina byggnader och väntade med att bygga modernare tills man efter hand erhållit ekonomiska fördelar av skiftets följder alstrade av omstrukturering, nyodling osv.

De resultat angående utflyttningens konsekvenser för byggnadsskicket som Ranby presenterar, pekar inte bara i en riktning. Enligt min uppfattning kan man inte heller förvänta sig det. Att tro att alla bönder hade liknande förutsättningar och handlingsstrategier är givetvis naivt. I exempel från Fjälastorps och Krapparps byar framgår att de förändringar som genomfördes i samband med utflyttningen främst avsåg utbyte av byggnadsmaterial till nytt lika befintligt och delvis ändrad disposition av byggnad och gård. Att en viss del av byggnadsmaterialet skadades vid flyttningen och byttes ut var förväntat och, i enlighet med skiftesstadgan, inräknat i kostnadsersättningen till den flyttande bonden.

Därefter bearbetar Ranby källmaterialet statistiskt och jämför byggnadsutvecklingen på kvarliggande gårdar med utflyttade gårdar. Det visar sig bl.a. att alla undersökta gårdar som erhöll utflyttningskyldighet var fyrlängade inför skiftet, men att bara åtta procent var det efter utflyttningen. Vid en jämförelse med dem som erhöll kvarborätt visar det sig att ingen förändring skedde i förhållande till tiden före skiftet och strax efter. Om förhållandena följs upp till sekelskiftet 1900 minskar skillnaderna. 27 procent av de utflyttade gårdarna är fyrlängade gårdar jämfört med 17 procent av de icke utflyttade.

Ranby har även fokuserat sex olika parametrar för att mäta förändringsprocessen i byggnadsskicket. Dessa avser förekomst av bål, sten, tegel, risgavel, lergolv och halmtak. Resultaten varierar, men generellt konstaterar Ranby att byggnader med ålderdomliga drag i första hand erhöll utflyttningskyldighet. Efter att skiftena hade genomförts visar det sig att de utflyttade gårdarna hade en modernare utformning jämfört med dem som fått ligga kvar.

Som nämnts är resultaten inte entydliga. När enskilda exempel presenteras framstår förändringarna efter utflyttningar som begränsade, men den statistiska bearbetningen ger ett intryck av större förändring. I viss mån infinner sig

här ett källkritiskt problem. För bl.a. de statistiskt bearbetade gårdarna har deras utformning undersökts omkring 1830, 1870 respektive 1900. Det kan vara vanskligt att koppla alla inträffade förändringar mellan 1830 och 1870 till skiftet och dess utflyttning eftersom flertalet skiften genomfördes på 1830-talet. Det tycks vara klarlagt att särskilt mycket händer på de utflyttade gårdarna mellan år 1830 och 1870. Det är däremot fortfarande oklart om förändringarna skedde i samband med utflyttningen eller som en eftersläpande konsekvens av de fördelar som det omarronderade landskapet gav.

Ranby är försiktig med att generalisera sina resultat utanför analysområdet, vilket kan vara klokt. Jag misstänker att det kan finnas två faktorer som gör att en generalisering utanför de skånska slättområdenas godslandskap kan vara vansklig. För det första kan Krapperups frälsegårdar ha haft en särställning genom att godset kunde ingripa i gårdarnas skötsel och ekonomi. Om godset såg det som en fördel skulle det t.ex. kunnat ge extra stöd vid utflyttning så att en moderniseringsprocess påskyndades. Frälsebonden behövde i så fall inte vänta in skiftets långsiktiga fördelar. Många uppgifter i Ranbys skildring stöder detta, t.ex. när ett utbyte sker av material och hantverkare inom godset.

För det andra antar jag att förutsättningarna är olika när det gäller att förändra och modernisera ett korsvirkeshus i samband med flyttning jämfört med t.ex. ett knuttimrat hus. Korsvirkeshuset består av ett modulsystem som bl.a. är enklare att förlänga jämfört med en knuttimrad byggnad, vars väggar däremot är lättare att höja. Ranby visar många exempel på att byggnader är längre eller bredare efter skiftena. Exempel på höjningar omnämns däremot inte. Det motsatta skulle kunna råda inom knuttimringsområden.

Slutligen kan sägas att boken illustreras med en mängd väl valda figurer, som är tydligt kopplade till texten och samtidigt stöder denna. Här finns pedagogiska diagram, byrekonstruktioner och gårdsrekonstruktioner i form av planritningar och kavaljersperspektiv utförda av författaren.

Anders Franzén, Jönköping

Allan T. Nilson och Björn Fredlund: *Göteborgs hamn – liv arbete konst*. Warne förlag, Göteborg 2005. 240 s., ill. ISBN 91-86425-81-1.

Här en bok för ohämmade Göteborgsälskare, sammanställd av Allan T. Nilson, tidigare chef för Göteborgs